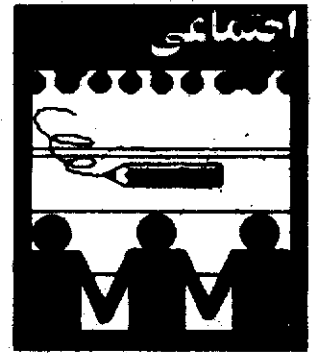

امتحانات؛ تصحیح اوراق و واقعیت‌های تلخ

بسیار شادمان به نظر می‌رسیدیم. ولی، مشاهده پدیده‌ای بر روی ورقه املای گم شده، همه، به ویژه مراکه فقط دو سه سالی از خدمت در آموزش و پرورش می‌گذشت، بهت زده کرد. ما اجرا از این قرار بود که ورقه املای گم شده که به اشتباه در داخل ورقه‌های انشا برای تصحیح داده شده بود، نمره گذاری شده بود: -/۱۵ پانزده تمام، درست مثل یک ورقه انشاء! بدون آنکه حتی کوچکترین علامتی بر روی ورقه مشاهده شود. ورقه‌ها را مجدداً نگاه کردیم... تمامی اوراق انشا این چنین تصحیح شده بود و نمره گذاری‌ها نیز نوبتی به ورقه‌ها اعطا شده بود! احتمالاً دبیر محترمی که ورقه‌های انشاء را تصحیح کرده بود، صاحب تفکر معروف: «بیست،

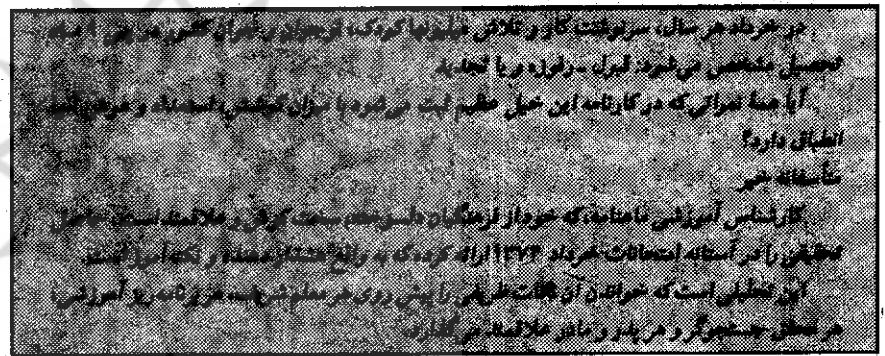
مال خداست» نیز بود و علاوه بر این نمره ۱۹ و ۱۸ را هم حق دانش‌آموزان هیچیک از ۴۵۰ دانش‌آموزی که وی، ورقه‌های آنها را تصحیح کرده بود- نمی‌دانست. نظام نوبتی نمره گذاری‌ها چنین بود: ۱۷، ۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳ و به همین ترتیب تا آخر. ورقه بخت برگشته املاء هم در ردیفی قرار گرفته بود که می‌بایست به آن نمره ۱۵ اعطا می‌شد. یعنی در واقع، این دبیر، اصلاً نیمی نگامی به متن ورقه‌ها هم نکرده بود تا براساس متن انشاء نمره گذاری کند و حتی با قدری بی‌رحمی، شاید بتوان چنین ادعا کرد که وی در موقع نمره گذاری، دسته‌های اوراق مورد تصحیح را طوری در دست می‌گرفته که فقط محل نمره گذاری که معمولاً در سمت راست ورقه قرار دارد، مشخص باشد و با نظام نوبتی مورد اشاره، مهمترین درس نظام آموزشی کشور، یعنی: درس آفرینش و خلق آثار ادبی و بیان مکونات قلبی و خواسته‌های منطقی دانش‌آموزان و توصیف پدیده‌ها یا همان درس مظلوم انشا را ارزشگذاری و قلع و قمع نماید.

این، نخستین زنگ خطری بود که از آسیب‌پذیر بودن نظام امتحانات کشورمان، به ویژه در بخش تصحیح اوراق امتحانی برای من به صدا درآمد و این سؤال مهم را در پیش رویم قرار داد که آیا واقعاً حق دانش‌آموزان به آنها اعطا می‌شود؟

نمره نقاشی ۱۷ برای ۳۳

سه سال پیش، در موقع برگزاری امتحانات سه ماهه سوم، از یک دبستان بازدید می‌کردم. آموزگاران محترم دبستان که اکثریت آنها را هم معلمان خانم تشکیل می‌دادند، در حال تصحیح اوراق امتحانی بودند و تعداد

ترتیب شماره رمز و سربرگهای جدا شده که اکنون مجدداً به آنها الصاق شده بود، مرتب کردیم و آماده وارد کردن نمرات در لیستهای امتحانی شدیم. کار به خوبی پیش می‌رفت، اما گم شدن یک ورقه امتحانی املاء آرامش را بر هم زد و همه را مضطرب کرد. به لیستهای غائبین مراجعه کردیم، معلوم شد دانش‌آموز مذکور در روز امتحان غائب نبوده است. تمام حوزه را زیر و رو کردیم و به هر جایی که حدس می‌زدیم ممکن است ورقه در آنجا مانده باشد، سر زدیم. ولی خبری از ورقه اسلای آن دانش‌آموز به دست نیامد. تمام امیدهایمان به بی‌امیدی تبدیل شد و خود را آماده کردیم

که با تنظیم صورتجلسه‌ای به اداره اعلام کنیم یک ورقه گم شده است؛ و آماده اعمال هرگونه تصمیم درباره خودمان هستیم. (البته می‌توانستیم با زیر پا گذاشتن اصول اخلاقی شماره و اسم دانش‌آموز مذکور را دور از چشم دیگران در صورتجلسه امتحانات وارد کنیم و مدعی شویم که وی در روز امتحان، اصلاً در سر جلسه نبوده و امتحان هم نداده؛ کاری که هم اکنون در تعدادی از مدارس انجام می‌شود).

چند روزی گذشت. در حال وارد کردن نمرات انشای دانش‌آموزان در لیست‌های امتحانی بودیم. بعد از الصاق سربرگها و مرتب کردن ورقه‌ها متوجه شدیم که یک ورقه زیادی است. بارقه‌ای از امید در ذهنمان درخشید: «تکند همان ورقه املای گم شده باشد». چنین نیز بود و ورقه املاء (که روز برگزاری امتحان آن، همراه با درس انشاء است) در داخل ورقه‌های درس انشاء برای تصحیح به معلم مربوطه داده شده بود. تا اینجا قضیه، خوشحالی بود و سرور، و از اینکه دیگر لازم نبود صورتجلسه محکومیت خودمان را به اداره بفرستیم،

نوشته مرتضی مجددفرد

نمره دادن «چکی»!

سالها پیش، در امتحانات نهائی سال سوم راهنمایی، در یکی از حوزه‌های تصحیح امتحانی یکی از مناطق مرکزی شهر تهران، معاونت حوزه را عهده‌دار بودم. اوراق امتحانی دانش‌آموزان از ۱۲ حوزه برگزاری امتحانات نهائی مدارس راهنمایی، پس از پایان هر یک از امتحانات برای تصحیح به حوزه تصحیح و محلی که ما در آن مشغول کار بودیم، تحویل داده می‌شد. مضمحجان اوراق را در دسته‌های ۵۰ تایی و در یک محل متمرکز نمره گذاری می‌کردند و برای وارد کردن در لیست‌های امتحانی به ما تحویل می‌دادند. امنیت حوزه تصحیح، و عدم اشتباه از سوی هر یک از کارگزاران مشغول خدمت در حوزه، از مواردی بود که به طور مرتب از سوی رئیس حوزه به ما تذکر داده می‌شد. هنگام وارد کردن نمرات املاء دانش‌آموزان فرا رسید. اوراق تصحیح شده در دسته‌های ۵۰ تایی را به

آنها قریب سی و چند نفر می شد. ورقه های کلاس های اول ابتدایی مدرسه، کلاً تصحیح شده بود و معلمان در حال آماده کردن لیست های نمرات و کارنامه ها بودند. از مدیر دبستان خواستم کلیه اوراق یکی از کلاس های اول ابتدایی را برای من بیاورند. یک کلاس به تصادف انتخاب شد و ورقه های امتحانی دانش آموزان که شامل سه دسته ورقه املا، نقاشی و ریاضی بود، در اختیار من قرار داده شد. ورقه ها را نگاه کردم و اوراق سه گانه سه دانش آموز را که در این نوشته آنها را به اختصار X1، X2، X3 خواهیم خواند، بیرون کشیدم. علت انتخاب این سه دانش آموز، نمراتی بود که توسط معلم به آنها داده شده بود.

ابتدا ورقه دو دانش آموز را که نمرات درس املا آنها (یعنی مهمترین درس پایه اول) به ترتیب ۲۰ (برای X1) و ۱۹ (برای X2) شده بود، بیرون کشیدم؛ و بعد ورقه دانش آموز دیگری را که در املا ۱۴ شده بود، بیرون آوردم و از معلم کلاس خواستم که ورقه های ریاضی و نقاشی این سه نفر را هم بیرون آورده و به من بدهد. این اقدام من، چون بدون ارائه هیچگونه توضیحی انجام شده بود، موجبات اضطراب و نگرانی آموزگار این سه دانش آموز را فراهم کرده بود و خیال می کرد که اتفاقی افتاده و یا گزارشی شده و من در حال بررسی آن اتفاق و یا گزارش هستم. بعدها که به این اشتباه خودم پی بردم، براساس اصل حاکمیت روابط انسانی در مدیریت، نامه ای به آموزگار مذکور نوشتم و از وی عذرخواهی کردم.

برای آنکه توضیحات خودم را راحت تر ارائه دهم، نمرات سه درس املا، ریاضی و نقاشی دانش آموزان X1، X2، X3 را در جدول زیر ارائه می کنم.

دانش آموز	املا	ریاضی	نقاشی
X1	۲۰	۲۰	۲۰
X2	۱۹	۲۰	۲۰
X3	۱۴	۱۷	۱۷

از دید من، ورقه نقاشی دانش آموز X3 به شکل برجسته تری زیبا و دارای نهادهای فراوان زیبایی شناسی بود. ورقه دانش آموز X2 قابل تحمل بود و به رغم آنکه هاشورها و رنگها در یک جهت زده شده بود، ولی در بسیاری موارد از خطوط حاشیه بیرون آمده بود و نقاشی در یک نگاه گذرا، اگرچه چشم نواز نبود، لافاقل چشم را نیز آزار نمی داد. اما ورقه دانش آموز X1 (همان که نمره املا و ریاضی و نقاشی او ۲۰ بود) اصلاً شباهتی به نقاشی کودک ۷ ساله نداشت و شبیه نقاشیهای کودکان ۴-۵ ساله بود. روی نمره ای را که معلم محترم به سه دانش آموز مذکور داده بود، پوشاندم و از ایشان خواستم که مجدداً این سه نقاشی را با استدلال منطقی نمره گذاری کنند. آموزگار در پاسخ گفت: در جلسات مجمع عمومی آموزگاران، دکتر حسین نژاد گفته است

شما نقاشی کودک را تفسیر کنید و از او بخواهید که به شما بگوید چه کشیده، قدرت تخیل او را پرورش دهید و از همه اینها مهمتر، اگر او دو سه خطی هم بر روی کاغذ علمی کرده است، نمره کامل را به او بدهید.

از این آموزگار محترم تشکر کردم و به ایشان از اینکه به این خوبی، سخنان دکتر حسین نژاد را (که بنده نیز از ارداتمندان ایشان هستم و اگر انشاءالله فرصتی دست دهد این استاد عزیز را که از کارشناسان برجسته تفسیر خط و نقاشی کودک و متخصص در امور تکنولوژی آموزشی، به ویژه تکنولوژی تصویر هستند، با ماحاتمه گزارش پیوند خواهم داد) یاد گرفته اند، آفرین گفتم. آنگاه از ایشان پرسیدم: با این تفسیر، شما در مورد دانش آموزان X1، X2 درست عمل کرده اید، ولی نمره

خانوادگی و اجتماعی دانش آموزان، در تصحیح اوراق و نمره گذاری بی تأثیر است؟

این معلم، با جسارت تمام توضیح داد که نمرات خط و نقاشی، اشتهاد و جمله نویسی و بسیاری از دروسی که نمره گذاری آنها از اصول مدون و همه جانبه ای تبعیت نمی کند و مثل سایر دروس ریز بارم و کلید تصحیح مشخصی ندارد، بیش از همه چیز دیگر، تحت تأثیر نظر شخصی معلم است. عواملی وجود دارد که این نظر را در عرض یک سال تحصیلی تکامل می بخشد و شالوده ذهنی معلم را، چه او بخواهد و چه نخواهد، تغییر می دهد.

طبق گفته این معلم، امتحان نقاشی، بعد از املا و ریاضی برگزار شده بود و چون اوراق ریاضی و املا و

این دانش آموزان توسط وی تصحیح شده بود، لذا موقع نمره گذاری ورقه نقاشی، ذهن ایشان تحت تأثیر دو نمره قبلی دانش آموزان بوده و نمره نقاشی نیز، نه براساس نقاشی رسم شده، بلکه بر اساس نمرات قبلی به فراگیران اعطا شده است. اینجاست که مظلومیت دانش آموز X3 را با تمام وجود احساس می کنیم. نقاش هنرمندی که چون نمره ریاضی و املا وی نسبتاً خوب نیست، باید نمره نقاشی او نیز از دو دوست دیگرش (و یا خیلی از دوستان دیگرش که ورقه آنها مورد بررسی قرار نگرفت) کمتر ارزیابی شود و...

این چنین معضلی را در مورد درس ورزش و انضباط نیز به نوعی دیگر مشاهده می کنیم و یکبار دیگر این سؤال در مقابل ما پیش می آید که آیا واقعاً در امتحانات ماده ویژه دروس عملی و شفاهی و برخی دروس ویژه نمره واقعی دانش آموزان به آنها اعطا می شود؟

نقاشی X3 چرا ۱۷ شده است؟ X3 تا ۲۰ توانسته دو سه خطی بر روی کاغذ علمی کند؟ در این هنگام، از سی و چند آموزگار حاضر در دفتر، چند نفری به جمع سه نفری بنده و مدیر و آموزگار مربوطه اضافه شده بودند و بحث علمی-اجرایی حساسی در گرفته بود و نظریات مختلفی از سوی همه ابراز می شد و عده ای نمره ۱۷ را تأیید می کردند و عده ای تکذیب. بعد از بحث و تبادل نظرهای فراوان، معلم محترم همان کلاس مذکور، که در همان محل و بسیاری مکانهای دیگر، جسارت علمی و منطق والای او را ستودم، با کمال فروتنی، خطاب به من و بقیه همکاران خود گفت: خانها، خواهش می کنم! چرا منظره می کنید. مگر ما موقع نمره دادن مستقل عمل می کنیم؟ مگر خصوصیات درسی دانش آموز در طی سال تحصیلی، در موقع تصحیح اوراق وی در انتهای سال تحصیلی، در نمره دادن ما مؤثر نیست؟ مگر امتحان نقاشی، بعد از املا و ریاضی برگزار شده بود؟ مگر ویژگیهای

نتایج شگفت‌انگیز یک تحقیق

روزی، در جین گنگو با سرگروه درس شیمی دوره دبیرستان، در منطقه‌ای که در حال خدمت بودم، دو پدیده‌ای را که در بخشهای یکم و دوم این نوشتار آنها را بازگو کردم، برای وی توضیح دادم و گفتم واقعا در ارزیابی دروس عملی و شفاهی و درسهای خاصی مثل انشاء، نقاشی، ورزش و انضباط چه می‌گذرد؟ و چه باید کرد؟ ایشان در پاسخ من گفت: شما فکر می‌کنید درسهای علمی میرا از این قضیه مستند؟ یعنی در دروسی مثل شیمی، فیزیک، ریاضی، زیست شناسی و... واقعا نمره اصلی دانش‌آموزان به آنها داده می‌شود؟ در پاسخ گفتم: اگرچه نمی‌توانم با قاطعیت جواب مثبت بدهم، ولی لاف‌ها می‌توانم بگویم بهتر از دروسی است که از آنها سخن گفتیم. وی نیز ظاهراً نظر مرا تأیید کرد؛ اما چندی بعد مدارک و اوراقی را از یک امتحان برگزار شده شیمی برایم آورد و از من خواست مساعدت کنم تا برای انجام یک کار تحقیقی، بخشنامه‌ای تنظیم و به

طی کند.

آقای محمدی، دوست اندیشمند و بزرگوارم و سرگروه شیمی، مدام در حال پیگیری نتایج تحقیق بود و از من می‌پرسید چه تعداد از دبیرستانها پاسخ بخشنامه را ارسال کرده‌اند و ورقه‌ها چگونه تصحیح شده و... بالاخره موعد پاسخ مدارس سر رسید و تعداد ۲۴ برگه تصحیح شده توسط ۲۴ دبیر محترم درس شیمی (که تعداد قریب به ۲۰ نفر آنها را دبیران لیسانسیه رشته شیمی و زیرگروه‌های وابسته تشکیل می‌دادند) به اداره فرستاده شد. بررسی‌های اولیه شگفت‌انگیز و بسیار ناراحت کننده بود. کمترین نمره‌ای که به این ورقه داده شده بود، ۷/۲۵- و بالاترین نمره ۱۳/۷۵ بود. یعنی واقعا ۶/۵ نمره اختلاف در یک ورقه را می‌توان پذیرفت؟ وقتی به شکل ریز وارد اجزای تحقیق می‌شدیم، قضیه خیلی جدی تر نمود پیدا می‌کرد. مثلاً در یکی از مسئله‌ها، که پاسخ آن به غیر نوشتن از معادلات شیمیایی مربوطه، شامل عدد و رقم و نتایج مشخصی نیز بود و همه

یک ورقه امتحان شیمی، یک دانش‌آموز، ۲۴ دبیر شیمی و ۶/۵ نمره اختلاف!

مدارس ارسال کنیم و موضوعی را در خصوص تصحیح اوراق امتحانی به پژوهش میدانی بگذاریم. قبول کردم و کار را به شکلی که در پی خواهد آمد، دنبال کردیم که در نهایت نتایج بسیار شگفت‌انگیزی را نیز در اختیارمان قرار داد.

موضوع تحقیق به این شکل بود: ورقه امتحانی یک دانش‌آموز کلاس دوم دبیرستان در خردادماه سال مورد مطالعه، از داخل اوراق امتحانی سایر دانش‌آموزان بیرون کشیده شد. این ورقه، توسط معلم مربوطه‌اش، نمره گذاری شده بود. از ورقه امتحانی، فتوکپی گرفتیم و محلهایی را که با خودکار قرمز و برای هر یک از سوالات امتحانی مذکور، نمره گذاری شده بود، با لاک سفید غلطگیری، محو کردیم و در واقع، ورقه‌ای بدست آمد که هنوز کسی به آن نمره نداده بود. سپس یک برگه اصل سؤال امتحانی و یک برگه کلید تصحیح سوالات (شامل جواب پرسشها و مسئله‌ها، راههای نیل به جواب و ریزبارم هر یک از سوالات) را نیز آماده کردیم و همراه با ورقه امتحانی دانش‌آموز یاد شده (مجموعاً در سه برگه) به کلیه دبیرستانهای منطقه فرستادیم. در خواست ما از مدیران دبیرستانها این بود که ورقه‌های سه گانه ارسالی را در اختیار دبیران شیمی دبیرستان خود قرار دهند و از آنها بخواهند که این ورقه را تصحیح و به اداره بفرستند و در حین دادن و گرفتن اوراق و طی این فرآیند، هیچ توضیحی مبنی بر با اهمیت بودن قضیه و گروههای آموزشی درس شیمی و اداره و از این قضاها را مطرح نکنند و بگذارند تصحیح، روند طبیعی خود را

اینها در کلید تصحیح نیز مورد اشاره قرار گرفته بود، تفاوت قریب ۲ نمره بود. توسط طراح سؤال به این مسئله ۲ نمره اختصاص داده شده بود و ما در حال بررسی ورقه‌های دریافتی از مدارس، هم ارزش صفر را در مقابل پاسخ این سؤال یافتیم، هم عدد ۲ را. ولی واقعا حق دانش‌آموز چه میزان است؟ و نمره واقعی وی از این سؤال چیست؟ صفر یا ۲؟

نتایج تحقیق، در همان سال و توسط سرگروه و اعضای محترم گروه شیمی، در جلسه عمومی معلمان شیمی منطقه ۱۶ به بحث و تبادل نظر گذاشته شد و برای اطلاع و چاره‌جویی توسط مسئولان نظام آموزشی، برای عده‌ای از دست‌اندرکاران نیز ارسال گردید، ولی این سؤال اساسی را در مقابل ما پدید آورد که واقعا چه باید کرد؟ در این میان، حقوق زایل شده دانش‌آموزان چه می‌شود؟ آیا واقعا می‌توان نمره ۹- را که به یک دانش‌آموز اعطا می‌شود، واقعا ۹- دانست و او را مردود و یا تجدید کرد؟ و یا اینکه این ۹- ممکن است ده و یا حتی بیشتر هم بشود؟ آیا چنین چیزی امکان‌پذیر است؟

راه حل‌های متفاوت

آن چه که در سه قصه واره واقعی این نوشتار مورد اشاره قرار گرفت، گوشه‌ای از واقعیت‌های موجود در نظام آموزشی کشورمان، به ویژه در بخش امتحانات و تصحیح اوراق امتحانی است که ضرورت بازنگری جدی در برخی از پدیده‌های موجود، از جمله آموزش

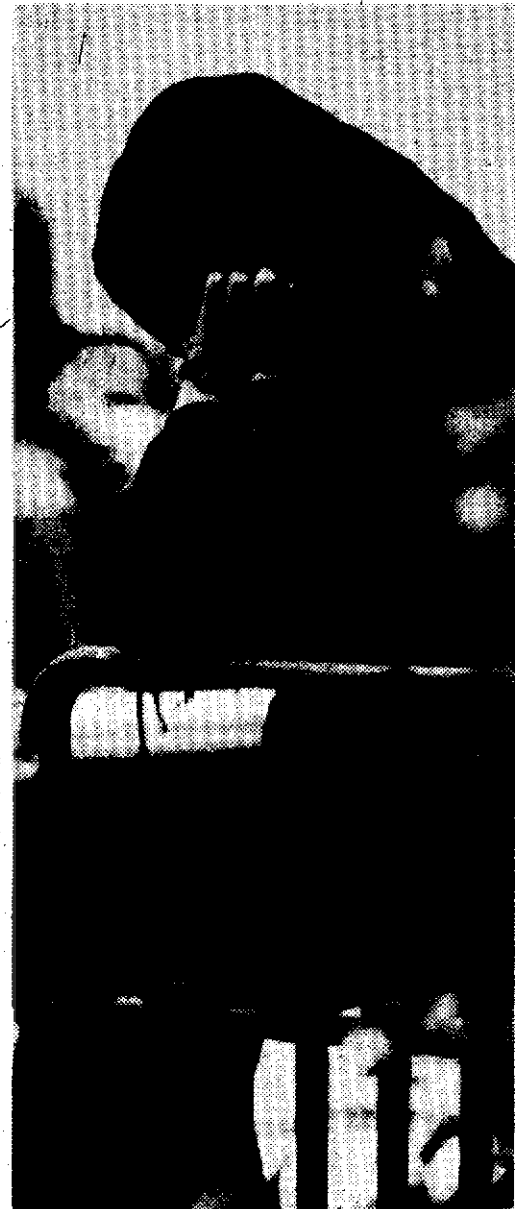
معلمان و طراحی سیستم‌های امتحانی علمی و کارآمد را که در ضمن از اعتبار و پایایی کافی نیز برخوردار باشد، الزامی می‌کند. در این میان، اشاره به شش مورد، جدی به نظر می‌رسد:

الف) بررسی چگونگی تصحیح امتحانات کتبی- و نیز نمره گذاری سایر امتحانات- چه در شرایط واقعی و چه در شرایط آزمایشی، همیشه مورد توجه محققان بوده و در همه آنها وجود اختلاف بین ارزشیابها تأیید شده است. بررسی‌ها نشان داده است که وجود اختلافها تصادفی نبوده و محدود به ماده امتحانی خاصی نیز نیست. ضعف عمده در ارزشیابی نمرات دانش‌آموزان، تأثیرپذیری جدی نمرات از مصحح و ارزشیاب است. نمره قبلی، وضعیت تحصیلی، موقعیت طبقاتی و حتی قومی دانش‌آموزان معمولاً باعث می‌شود که ارزشیاب در نمره گذاری، از این عوامل تأثیرپذیرفته و نظر خود را با اطلاعات در دسترس همسان سازد. البته این معضل را می‌توان با مخفی نگه داشتن مشخصات صاحب‌برگه و یا بی‌توجهی به آن، به حداقل رسانید. ولی بدیهی است معلمی که یک سال تحصیلی را با دانش‌آموز خاصی کار و سپری کرده است، آن چنان با وی خو می‌گیرد و مانوس می‌شود که حتی دست خط او را هم- بدون نوشتن نام و مشخصات- می‌شناسد و لذا تنها و تنها در این بخش، می‌توان با ارائه آموزش به معلمان و پیش کشیدن وجدان آنها، از ایشان خواست که عوامل گفته شده را در ارزیابی نمرات دانش‌آموزان خود دخالت ندهند. البته، برخی، روش چند تصحیحی را برای این کار پیشنهاد کرده‌اند و آن به این ترتیب است که ورقه توسط چند نفر تصحیح شده و میانگین نمرات به عنوان نمره اصلی دانش‌آموز منظور شود. مسلماً این روش و استفاده از روابط علم آمار، به دلیل مشکلات اجرایی چندان قابل توصیه نیست.

ب) یکی دیگر از عوامل بروز خطا در بین مصححین، چگونگی ترتیب تصحیح اوراق است. بعضی از مصححین برگه‌ها را با همان نظمی که دریافت داشته‌اند، تصحیح می‌کنند. در این حال نمره دانش‌آموزی که ورقه او در ابتدا قرار گرفته است، به شدت متأثر می‌شود. زیرا ملاکها و معیارهایی که ارزشیاب برای ارزشیابی بر اولین برگه به کار می‌برد، آنهایی است که در ذهن خود انتظار دارد و کمتر اتفاق می‌افتد که برگه دانش‌آموز دارای آن شرایط باشد. بررسی‌ها نشان داده‌اند که به جز در برگه اول، ارزشیابها، ابتدا سهل‌گیر و به تدریج سخت‌گیرتر می‌شوند.

مرسوم است که ارزشیابی هر برگه، موقوف به خاتمه ارزشیابی برگه قبل شود. با توجه به تنوع سؤالات و چگونگی پاسخ هر سؤال، معیارهای ذهنی مصحح متأثر می‌شود و با شروع تصحیح برگه بعدی، به خاطر آوردن و یا رعایت معیارهای قبلی به سادگی میسر نیست. با تصحیح برگه‌های بعدی، ملاکها و معیارهای مصحح از

برگه‌های قبل تأثیر می‌پذیرد. وجود یک برگه بسیار قوی و یا بسیار ضعیف، نمره‌گذاری برگه‌های بعدی را حتماً متأثر می‌سازد. البته بسیاری از معلمان متصرف، پس از اتمام کلیه اوراق خود، نیم‌نگاهی نیز به ورقه‌هایی که ابتدا آنها را تصحیح کرده‌اند، می‌اندازند، و بعضاً تغییراتی را نیز بر روی آنها اعمال می‌کنند.

توصیه شده است که اولاً، تصحیح پاسخ هر سؤال، موقوف به تصحیح سؤال قبل در تمام برگه‌ها شود. ثانیاً: بعد از تصحیح هر سؤال، نظم برگه‌ها را با جابجایی کردن تغییر یابد.

ج) وجود، ریزبارم یا کلید، عامل مؤثری برای کاهش اختلافها است. باید توجه داشت که یک ریزبارم مناسب، تنها به ارائه پاسخ صحیح و وزن (نمره) هر

قسمت نمی‌پردازد. بلکه در آن باید تا جایی که میسر است، رفتارهای مثبت و منفی را که امکان ظهور دارند، مشخص و پیش‌بینی کرد. قبل از ورود به تصحیح، با مشاهده چند برگه به طور تصادفی، باید ریزبارم تعدیل شود تا حقی از دانش‌آموزان ضایع نشود.

مناسب است که این ریزبارم براساس اهداف کلی و جزئی آموزش ماده امتحانی باشد، که معمولاً در جدول دو بعدی طرح امتحان ذکر می‌شود.

د) یکی از عوامل جمعه در تصحیح برگه‌های امتحانی، خط امتحان شونده است. در یک بررسی، ۶۰ درصد مطمئناً که پرسشنامه مربوط به عوامل مؤثر در تصحیح اوراق امتحانی را پر کرده بودند، اولین معیار مورد نظر برای ارزشیابی برگه‌ها را خط، دانش‌آموزان اصلاح کردند، که مسلماً در بسیاری از امتحانها، به غیر از خوشنویسی و انشاء، هدف اصلی نیست. ورقه امتحانی بسیاری از دانش‌آموزانی که از نمره خوبی برخوردار نشده بودند، و خط خوبی نیز نداشتند در بررسی و تصحیح مجدد که با حوصله و با حضور شخص دانش‌آموز انجام پذیرفته، تغییرات محسوس را در جهت افزایش نمره شاهد بوده است.

ه) محل ظهور خط، در نمره‌گذاری برگه، مؤثر است. یک خطای مشابه، بسته به آن که در کدام قسمت پاسخ مشاهده شود، تأثیر متفاوتی دارد. معمولاً در نمره‌گذاری ورقه‌های دیکته، اشتباهات سطور آخر از دید مصحح مخفی می‌ماند و این در حالی است که معمولاً سطور اول به دقت تصحیح می‌شود.

و) میزان اطلاعات و آشنایی مصحح با موضوع امتحان، یکی دیگر از عوامل مؤثر در تصحیح و نمره‌گذاری اوراق امتحانی است. باره‌زده شده است که در امتحانات نهایی، ورقه‌های یک ماده امتحانی خاص، از روی رفاقت و آشنایی با فلافل دوست و همکار غیرمتخصص برای تصحیح به وی سپرده می‌شود که در نتیجه بدست آمده نیز، اغلب خطا راه دارد. مثلاً در حوزه تصحیح کلاس چهارم دبیرستان، تصحیح ورقه فیزیک به همکاری سپرده می‌شود که معاون دبیرستان است و تنها سالها پیش، وظیفه تدریس فیزیک در پایه اول دبیرستان دارا بوده است. در این میان، تصحیح صرفاً از روی کلید یا ریزبارم و براساس همان اطلاعات سطحی انجام می‌پذیرد و طبیعی است که نمره دانش‌آموز به هیچ وجه واقعی نباشد و حق وی از میان برود.

در اینجا ذکر یک نکته که در حال حاضر بر پیکره نظام امتحانات ما سنگینی می‌کند، لازم به نظر می‌رسد. در حال حاضر تصحیح دروسی مانند انشا، خط و هنر و نقاشی، املا و برخی دروس دیگر را که ساده به نظر می‌رسند، به جای معلمان متخصص، معاونین و مشیانی حوزه‌های تصحیح که اغلب در پایه مربوطه، سابقه تدریس ندارند، انجام می‌دهند. و هم اکنون در بین این افراد، عبارات: «چند

ورقه را تصحیح کرده‌اید؟»، عبارت بازاری: «چند ورقه زده‌ای؟» تبدیل شده است. در این میان، وای به حال دانش‌آموزی که عامل ارتقاء و یا توقف وی تصحیح ورقه‌های این چنینی است و خدا، آخر و غالبت ما را به خیر کند با چنین نظامی در تصحیح اوراق.

طرح یک سؤال امتحانی بی‌نقص

آخرین موردی که لازم است در ارتباط با فرآیند پیچیده تصحیح بدان اشاره شود، مربوط به عاملی است که مستقیماً به خود تصحیح ارتباط ندارد و آن طرح یک سؤال امتحانی بدون عیب و نقص است. بدیهی است تعداد بیشماری از خطاهایی که دانش‌آموزان در ورقه امتحانی مرتکب می‌شوند، مربوط به پدیده‌هایی است که پیش از شروع امتحان و بر روی ورقه امتحانی یا سؤال طرح و تکثیر شده روی می‌دهد. برای این بخش تاکنون بیش از ۳۰ پارامتر شناسایی شده که معلم محقق جناب آقای آرتین آرابی، آنها را تحت عنوان «طرح ارزیابی سؤال امتحانی» تدوین و تنظیم کرده است و آن شامل یک چک لیست ۲۲ سؤالی است که لازم است هر معلم (و یا بخش علمی ادارات آموزش و پرورش) قبل از تکثیر و تحویل سؤالات به دانش‌آموزان، بر روی سؤالات امتحانی اعمال کرده و چک لیست را تنظیم کنند. این طرح، از سوی وزارت آموزش و پرورش، به عنوان «ابداغ و نوآوری» شناسایی شده، ولی تاکنون اقدام مؤثری برای به کار بستن عمومی آن در واحدهای آموزشی انجام نشده است. سؤالات این چک لیست را که پاسخ مطلوب آن فقط دو کلمه «بلی» و «خیر» است، در زیر می‌آوریم؛ و امیدواریم در فرصتی دیگر در تشریح آنها نیز مطالبی را ارائه دهیم.

- سؤالاتی که پاسخ مطلوب برای آنها در برگه امتحانی، بلی است؛ شامل دو بخش ظاهری و محتوایی بوده و در ۲۰ سؤال تنظیم شده است:
- مشخصات ظاهری**
- ۱- در صفحه‌بندی و زیبا ارائه نمودن شکل ظاهری برگه تلاش شده است؟
 - ۲- نود درصد از مشاهده کنندگان تکثیر را حداقل خوب می‌دانند؟
 - ۳- هشتاد درصد از مشاهده کنندگان، خط سؤال را حداقل متوسط می‌دانند؟
 - ۴- فاصله بین پرسشها مراعات شده و مناسب است؟
 - ۵- شهر سؤال بارم دارد؟
 - ۶- مدت (زمان) پاسخگویی مشخص شده است؟
 - ۷- سؤالها، خوانا هستند؟
 - ۸- سؤالها، ریزبارم برای تصحیح دارند؟
 - ۹- مشخصات محتوایی
 - ۱۰- انشاء سؤال مناسب و از علائمی چون «؟»، «!»، «...» (علائم نکته‌گذاری و آیین نگارش) به موقع استفاده شده است؟

۱۰. نوع یا انواع سؤال امتحانی استفاده شده، برای سنجش اهداف آموزش مناسب است؟
۱۱. سؤال‌ها با محتوای کتاب و اطلاعات دانش آموز هماهنگی دارند؟
۱۲. سؤال‌ها از آسان به مشکل ارائه شده‌اند؟
۱۳. حجم سؤال‌ها و پاسخها، برای این گروه سنی مناسب است؟

۲۵. اطلاعات ضمنی یا دستورالعمل پاسخ سؤالی را مشخص می‌کند و یا ناقص است؟
۲۶. پاسخ سؤالی وابسته به سؤال دیگر است؟ (راهنمایی کند و یا معلومات یکی در مجهولات دیگری باشد).
۲۷. سهم سؤالاتی که شامل: «یادآوری امور جزئی و کلی»، «یادآوری روشها و فرآیندها»، و «یادآوری الگوها، ساختها و موقعیت‌ها» می‌باشند، بیش از ...

سخنرانیهای گوناگون، توانستام این طرح را در کتاب سلسله مباحثی در تکنولوژی و تکنولوژی آموزشی که توسط اینجانب وعده‌ای دیگر از دوستانم تدوین و توسط نشر انیس به چاپ رسیده است، به عنوان یکی از مقالات منتشر سازم و اکنون هم، که ماهنامه گزارش، به عنوان نخستین نشریه در ایران، اقدام به چاپ خلاصه‌ای از این طرح، که در سطور پیش آمد، خواهد پرداخت، بر خود می‌بالم و امید دارم ان شاءالله در آینده، این طرح را با تفصیل بیشتر و شاید به صورت مجموعه‌ای مستقل به چاپ برسانیم.

خوش خطی یا بدخطی چه ربطی به معلومات دانش آموز در فیزیک، شیمی و... دارد؟

۱۴. مدت (زمان) پاسخگویی برای سؤال‌ها مناسب است؟
۱۵. تعداد سؤال‌ها با توجه به طول پاسخ و سطح یادگیری-زمان هر چه باشد-کافی است؟
۱۶. سؤال‌ها فاقد خلط علمی هستند؟
۱۷. بارم هر سؤال با آن تناسب دارد؟
۱۸. نمرات در بین اهداف آموزشی، مناسب توزیع شده‌اند؟
۱۹. سؤال‌ها، اهداف مهم آموزشی را پوشش می‌دهند؟
۲۰. هر سؤال، هدف مورد نظر را به خوبی نشانه گرفته است؟

- درصد است؟ (دانش)
۲۸. سهم سؤالاتی که شامل «ترجمه» یا «تعبیر» یا «تفسیر»، «بیان از کلامی به کلام دیگر» می‌باشند کمتر از ... درصد است؟ (درک و فهم)
۲۹. سهم سؤالاتی که شامل «یافتن یا بکارگیری عوامل آشنا» و «بازسازی آنها با یک مدل آشنا» و «انتخاب مطلب متناسب با آن» و «استفاده از آن در پاسخ» می‌باشند کمتر از ... درصد است؟ (کاربشن)
۳۰. سهم سؤالاتی که شامل «شکستن مطلب به اجزا تشکیل دهنده» و «یافتن روابط بین اجزا و نحوه سازمان یافته آنها» (تجزیه و تحلیل) و یا پهلوی هم گذاشتن عناصر و اجزا برای ایجاد یک کل «که حکایت از خلاقیت‌کننده» (ترکیب) کمتر از ... درصد است؟
۳۱. سؤال‌ها تا چه سطح یادگیری را پوشش می‌دهند و به هر سطح چند نمره تعلق می‌گیرد؟
۳۲. انتظار می‌رود که هر دسته از دانش آموزان زیر بطور متوسط تا چه نمره‌ای از این مجموعه سؤال را کسب کنند؟
- دانش آموزان ضعیف ... نمره / دانش آموزان متوسط ... نمره / دانش آموزان قوی ... نمره /

با بیان سه قصه واژه واقعی و شش پدیده مؤثر در تصحیح اوراق امتحانی، قصد آن را داشتیم که گوشه‌ای دیگر از واقعیهایی موجود در نظام آموزشی کشورمان را به منظور اصلاح فرآیند تعلیم و تربیت کشور بازگو کنیم. تصحیح برگه امتحانی و برگزاری امتحانات، حرکتی است پیچیده، پرافت و خیز و سرنوشت‌ساز در آینده دانش آموزان که باید بسیار جدی گرفته شود. آیا واقعا چنین است؟

- سؤالاتی که پاسخ آنها باید برای یک برگه امتحانی مطلوب، «خیره بدست آید، فقط در بخش محتوایی و شامل ده سؤال از سؤالات شماره ۲۰ تا ۳۰ است که البته در سؤال ۲۷ تا ۳۰ لازم است بسته به ماده آموزشی مورد امتحان، جاهای خالی با درصدهای قابل قبولی نیز پر شود. سؤال ۳۱ و ۳۲، پاسخ بلی و یا خیر ندارد و به صورت تشریحی پاسخ داده می‌شود و ابزاری است در دست معلم تا بتواند امتحانات آتی خود را بر اساس بازخوردهای حاصل از امتحانات برگزار شده، تدوین و اجرا کند.
۲۱. آیا سؤال انتخابی وجود دارد؟
۲۲. آیا سطح دشواری سؤالی توسط جمله پردازی بدون ضرورت، نکات گمراه کننده و زائد یا حجم عملیات زیاد تغییر کرده است؟
۲۳. آیا خواسته سؤالی (هدف) بدلیل حداقل یکی از موارد زیر برای دانش آموزان دارای ابهام یا عدم وضوح است؟
- (ضعف تکثیر / ضعف انشاء / خلط علمی / ناخوانا بودن خط / فراموش شدن کلمه یا عبارت / دستور العمل یا اطلاعات نامناسب و...)
۲۴. هدف یا هدفهایی بدون ضرورت چند بار مورد سنجش قرار گرفته‌اند؟

یافته آنها» (تجزیه و تحلیل) و یا پهلوی هم گذاشتن عناصر و اجزا برای ایجاد یک کل «که حکایت از خلاقیت‌کننده» (ترکیب) کمتر از ... درصد است؟

۳۱. سؤال‌ها تا چه سطح یادگیری را پوشش می‌دهند و به هر سطح چند نمره تعلق می‌گیرد؟

۳۲. انتظار می‌رود که هر دسته از دانش آموزان زیر بطور متوسط تا چه نمره‌ای از این مجموعه سؤال را کسب کنند؟

دانش آموزان ضعیف ... نمره / دانش آموزان متوسط ... نمره / دانش آموزان قوی ... نمره /

بنده، افتخار این را داشته‌ام که مبلغ این طرح خوب در سطح اجرا باشم، و خوشبختانه به نتایج خوبی نیز از اجرای طرح ارزیابی از سؤالات امتحانی در تدوین سؤالات امتحانات مدارس و اداره منطقه ۱۶ و برخی مناطق دیگر نایل شده‌ایم. همچنین علاوه بر ذکر این طرح در جلسات متعدد علمی و

دخبال راه

حمل و نقل بین‌المللی

تهران، میدان ولی عصر، ابتدای خیابان کریم خان زند، شماره ۲۵، طبقه همکف
 تلفن: ۶۴۶۶۸۶۵
 فاکس: ۶۴۶۶۸۶۵
 تلکس: ۲۱۶۸۷۲ DRAH-IR

